

O'ZBEKISTON HUDUDIDA QADIMGI DAVLAT VA DAVLAT MUASSASALARINING VUJUDGA KELISHI

To'rayev Anvar Ismoilovich

Osiyo xalqaro universiteti, Tarix va filologiya kafedrası katta o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14709587>

Annotatsiya. Ushbu maqolada qadimdan O'zbekiston hududida ilk davlat va davlat birlashmalarining vujudga kelishdagi shart-sharoitlar, yil sayin ko'payib borayotgan jamoa xo'jaliklari yer va suvni taqsimlash, qurish, irrigatsiya (sug'orish), jamoaning ichki va tashqi ishlarini boshqarish, dushmanlarga qarshi kurashish va tinch paytda aholi ustidan nazorat qilish borasida harbiy qo'shinlarning o'rni haqidagi ma'lumotlar ilmiy adabiyotlar orqali atroflicha yoritilib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Davlat uyushmasi, Avesto, vendidod, monarxiya, demokratiya, yasna, boshqaruv shakli, davlat tipi, konfederativ boshqaruv, federativ boshqaruv, unitar boshqaruv.

THE ESTABLISHMENT OF THE ANCIENT STATE AND STATE INSTITUTIONS IN THE TERRITORY OF UZBEKISTAN

Abstract. This article provides a comprehensive review of the scientific literature on the conditions for the emergence of the first states and state associations in Uzbekistan from ancient times, the distribution of land and water, the construction of collective farms, the role of military forces in managing the internal and external affairs of the community, the fight against enemies and control over the population in peacetime.

Keywords: State association, Avesta, vendidod, monarchy, democracy, yasna, form of government, type of state, confederal government, federal government, unitary government.

СОЗДАНИЕ ДРЕВНЕГО ГОСУДАРСТВА И ГОСУДАРСТВЕННЫХ ИНСТИТУТОВ НА ТЕРРИТОРИИ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. В статье рассматриваются условия возникновения первых государств и государственных объединений в Узбекистане с древнейших времен, распределение земли и воды, строительство, орошение, управление внутренними и внешними делами колхозов, которые с каждым годом усиливаются. год., роль вооруженных сил в борьбе с врагами и контроле над населением в мирное время широко освещалась в научной литературе.

Ключевые слова: Государственный союз, Авеста, Вендидод, монархия, демократия, Ясна, форма правления, тип государства, конфедеративное правительство, федеральное правительство, унитарное правительство.

KIRISH

O'zbekiston hududida ilk davlatlarning va davlat uyushmalarining vujudga kelishi ishlab chiqarish kuchlarining rivojlanishiga bog'liq holda bo'lgan. O'rta Osiyoda turli xalqlarning yurishlaridan himoyalaniish maqsadida o'zaro birlashish natijasida davlatlar vujudga kelgan.

O'zbekiston hududida ilk davlat uyushmalari mil. avv. VII-VI asrlarda tashkil topgan.

Davlatga yuklatilgan vazifalarni amalga oshirish uchun davlat muassasalari tashkil topgan.

Davlat muassasalari vazifasini maxsus tayinlangan shaxslar amalga oshirgan. Yil sayin ko'payib borayotgan jamoa xo'jaliklariga yer va suvni taqsimlash, qurish, irrigatsiya (sug'orish), jamoaning ichki va tashqi ishlarini boshqarish zarurati "qishloq hokimlari" deb nomlanuvchi oqsoqollar sinfining shakllanishiga olib keldi. Ularning mol-mulkini himoya qilish, dushmanlarga qarshi kurashish va tinch paytda aholi ustidan nazorat qilish uchun 50-100 dan ortiq o'z askarlari bo'lgan. Ma'lum hududlar, bir necha qishloqlar birlashib tumanni hosil qilgan.

Tumanni "oqsoqollar kengashi" boshqargan. Oqsoqollar kengashi esa viloyat yoki shahar hokimiga bo'ysungan[1,9].

ASOSIY QISM

Umuman olganda, so'ngi paleolit davriga kelib odamlarning hayoti va turmush tarzida ham turli o'zgarishlar sodir bo'ladi. Xususan, odamlar g'orlardan chiqib, yengil turar-joylar: chayla va yarim yer to'lalarda yashay boshladilar. Ular endi faqat tog'li hududlarda yashab qolmay vohalar bo'ylab tarqalib, tekisliklarda, daryo va ko'l lar bo'ylarida joylashadilar hamda qarindosh-urug'chilik jamoalariga bo'l inadilar. Natijada jamiyatda juft oilalar paydo bo'ladi hamda ular birlashib urug' jamoasini tashkil etadilar[3,28-29].

Fikrimizni yana davlatchilik shakllanishiga yo'naltiradigan bo'lsak, ilk davlatlarning paydo bo'lishida o'zaro ayirboshlash, savdo-sotiq va madaniy aloqalarning ham ahamiyati nihoyatda katta bo'lgan. Dastavval shuni aytish joizki, O'rta Osiyo hududlarida yashagan aholi qadimgi davrlardan boshlab o'zaro munosabatlarni rivojlantirib kelganlar. Bronza davriga kelib shimoldagi ko'chmanchi chorvador qabilalar va janubdagi o'troq dehqonchilik aholisi o'rtasida o'zaro mol ayirboshlash va madaniy aloqalar yanada jadallashdi. Bu o'rinda o'sha davrda shakllanib, keyinchalik ancha rivojlangan qadimgi yo'l larning ahamiyati beqiyos bo'ldi. O'rta Osiyo qadimgi aholisi mintaqadan tashqari qo'shni davlatlar bilan ham o'zaro aloqalarni rivojlantirganlar. Bu o'rinda shuni ta'kidlash joizki, qimmatbaho Badaxshon(Tojikiston) lojuvard toshlari mil. avv. 3 mingyillikdayoq Mesopotamiya va Misr shaharlarida nihoyatda qadrlangan va bu hududlar bilan o'zaro mol ayirboshlash munosabatlari o'rnatilgan.

Ma'lumki, mil. avv. 2-mingyillikka kelib qadimgi O'zbekistonning dehqonchilik vohalarida o'troq aholining alohida joylashuv manzilgohlaridagi ijtimoiy va iqtisodiy o'zgarishlar (o'troq dehqonchilikning rivojlanishi, aholi zichligining yuqori darajasi, hunarmandchilikning

tarqiqiy etishi, ijtimoiy tabaqalanish va boshqaruv tizimning murakkablashib borishi, o'zaro almashinuv, savdo-sotiq va madaniy aloqalarning kuchayishi) hamda harbiy siyosiy vaziyat O'zbekiston hududlarida dastlabki shaharsozlikning paydo bo'lishidagi asosiy omillardan hisoblanadi. O'lkamiz hududidagi ilk shaharlar qishloqlardan iqtisodiy, siyosiy va madaniy mavqeyi bilan ajralib turgan. Bu shaharlar, asosan, aholisi sug'orma dehqonchilik bilan shug'ullangan vohalarda, qadimgi savdo yo'llari bo'ylarida, hukmdorlar qarorgohlari atrofida paydo bo'lgan. Bunday shaharlar o'zlari joylashgan vohalarning siyosiy, iqtisodiy, madaniy, diniy va harbiy markazlari vazifasini bajargan bo'lishi shubhasizdir.

Mehnat qurollarining takomillashishi natijasida yerga ishlov berish yaxshilanib, ekin maydonlari kengayib, odamlarning mehnati unumliroq bo'lib bordi. Temirning kashf etilishi, undan yasalgan mehnat qurollari qishloq xo'jaligi va hunarmandchilikning tez o'sishiga olib keldi. Odamlarning daryolarni bo'g'ib, to'g'onlar qurib, kanallar qazib yerlarga suv chiqarish imkoniyati kengaydi. Bu odamlar turmushini ancha yaxshiladi, umrini uzaytirdi, aholi son jihatdan ko'payib bordi.

Urug'chilik munosabatlari ham o'zgarib bordi. Ikki urug' a'zolaridan tashkil topgan er-xotin juft oilalar vujudga keldi. Katta patriarxal oilalar urug' jamoalaridan ajralib chiqadi, ularga urug' jamoalariga qarashli yerlardan chek yerlari ajratib beriladi. Shu tariqa urug' jamoasining umumiy xo'jaligi oilalar jamoasiga bo'l inadi. Bunday oilalar jamoasi ishlab chiqarish jamoalari deb ham ataladi[5,46].

Katta oila jamoasining oqsoqoli bir vaqtning o'zida oila jamoasi uchun diniy va dunyoviy boshliq, piru ustod va murabbiy bo'lgan. Urug'-qishloq oqsoqoli esa butun qishloq ahlining boshlig'i hisoblangan. Oqsoqqollar kengashi qo'lida diniy va dunyoviy hokimiyat jamlangan bo'lib, u jamoa faoliyatiga oid barcha masalalarni hal qilgan. Mo'tabar shaxslarning topshiriq va buyruqlari jamoa azolari uchun majburiy hisoblangan.

Ishlab chiqarish jamoalari tarkibini tashkil etgan har bir oila o'z xususiy mulkiga ega bo'lgan. Xususiy mulkning kelib chiqishi, jamoalarning ishlab chiqarish qonun-qoidalari asosida tashkil topishi o'z navbatida mulkiy tabaqalanishni keltirib chiqardi. Boylik, avvalo, jamoa oqsoqollari, harbiy boshliqlar, mo'tabar shaxslar qo'lida to'plana boshladi. Ular yerlarning hosildor qismini egalladilar, ko'plab chorva mollariga ega bo'ldilar. Oqsoqqollar oila jamoalari, urug' va qabila ishlarini boshqargani uchun jamoachilar ularga yetishtirgan hosillarining, chorva mollarining bir qismini berishga majbur bo'lgan. Oqsoqqollar o'z iste'molidan ortib qolgan bunday mahsulotlarni mis, oltin, kumush buyumlariga ayirbosh qilganlar.

“Avesto”(Ovasto) - (parfiyoncha: apastak-matn; ko'pincha “Zend-Avesto”, ya'ni “tafsir qilingan matn” deb ataladi) zardushtiylikning muqaddas kitoblari to'plami.

Ko'pchilik tadqiqotchilar fikriga ko'ra, "Avesto" O'rta Osiyoda, xususan Xorazmda mil. avv. 1-ming yillikning 1-yarmida vujudga kelgan deya hisoblanadi. "Avesto"da keltirilgan geografik ma'lumotlar ham buni tasdiqlaydi. "Avesto" uzoq vaqt mobaynida shakllangan. Unda keltirilgan ma'lumotlarning eng qadimgi qismlari mil. avv. 2-ming yillik oxiri 1-ming yillik boshiga oid bo'lib, og'zaki tarzda avlodlar avlodga o'tib kelgan. Keyingi asrlarda "Avesto" tarkibiga turli diniy urf-odatlar bayoni, axloqiy, huquqiy qonun-qoidalar ham qo'shilib borgan. "Avesto"ni Zardusht diniy asar sifatida bir tizimga solgan. Dastlabki yozma nusxasi esa 12 ming qoramol terisiga bitilgan deb rivoyat qilinadi. U Persepolda saqlangan. Aleksandr (Makedoniyalik Iskandar) Eronni zabt etganda, bu nusxa kuydirib yuborilgan. Arshakiylardan Vologes I davri (51-78)da qayta kitob qilingan, lekin u saqlanmagan. Sosoniylar davri (III-VII)asrda yaxlit kitob holiga keltirilgan. "Avesto" 21 nask (qism)dan iborat bo'lgan. Uning hajmi katta kitob bo'lganligi sababli dindorlar kundalik faoliyatida foydalanish uchun uning ixchamlashtirilgan shakli "Kichik Avesto" yaratilgan. Arablar Eronni fath etgach zardushtiy ruhoniylarining bir qismi Hindistonga ko'chib o'tgan. Ularning avlodlari (parslar) Bombay shahrida o'z jamoalarida hozirgacha "Avesto"ning asl nusxasini saqlab keladi. Fransuz tadqiqotchisi Anketil Dyuperron zardushtiylar jamoasida yashab, "Avesto" tilini va yozuvini o'rganib, uni tarjima qilib nashr etgan (1771). "Avesto"ning bu nusxasi 27 jildidan iborat bo'lib, asarning yettidan bir qismidir. U Yasna, Vispered, Vendidad, Gotlar va Yashtlar nomi bilan yuritiladigan kitoblarni o'z ichiga oladi. Kitobda bayon etilgan g'oyalarga ko'ra, olam ikki asosning, ikki ibtidoning, ya'ni yorug'lik bilan zulmatning, yaxshilik bilan yomonlikning to'xtovsiz kurashidan iborat. Yaxshilik va ezgulik xudosi Ahuramazda yer, o'simlik va boshqa hamma tabiiy boyliklarni yaratgan. Yomonlik va yovuzlik timsoli Anxramanyu Ahuramazdaga qarshi to'xtovsiz kurashadi, ammo uni yengishga ojizlik qiladi. Bu kurash abadiy davom etadi. Yaxshilikni ifodalovchi kuchlar osmonda, yomonlikni ifodalovchi kuchlar yer ostida joylashgan, yer sathi esa kurash maydonidir. Hayotdagi turfa o'zgarishlar qaysi kuchning g'alaba qilishiga bog'liq. Inson ham tana va ruhning, ahloq esa yaxshi va yomon xulqning o'zaro kurashidan iborat. Cheksiz, abadiy fazo va vaqt ham ikki qarama-qarshi qismdan: yaxshilik va Ahuramazda hukmron bo'lgan abadiy yorug'lik bilan yomonlik va Anxramaynu hukmron bo'lgan abadiy zulmatdan tashkil topadi. "Avesto" ta'limotiga ko'ra, birinchi inson Govamard (ho'kizodam; forsha Kayumars) bo'lib, undan barcha kishilar tarqalgan. Birinchi shoh Yima davri oltin davr hisoblangan, chunki unda o'lim bo'l magan, Ahuramazda doimiy bahor yaratgan. Kishilar bekamu ko'st, baxtiyor yashagan. 900 yil o'tgach shoh Yima g'ururga berilib, man etilgan sigir go'shtini yeydi va yovuzlik ramzi Anxramaynu hukmidagi kuchlar bosh ko'taradi. Olamni muzlik qoplaydi. Yima Ahuramazda amri bilan odamlar va hayvonlarni sovuqdan saqlab qolish uchun qo'rg'on (var) qurib, unga har bir jonzotdan bir juftini joylashtirgan. Insoniyat tarixining ilk oltin davri tugagach, yaxshilik va yomonlik o'rtasidagi kurash davri bo'lgan ikkinchi davr boshlangan.

Uchinchi davrda Ahuramazda g'alaba qilib, ezgulik saltanati barqaror bo'ladi, o'l ganlar tiriladi. "Avesto"ning axloqiy-falsafiy mohiyati "ezgu fikr", "ezgu so'z" va "ezgu amal" hisoblangan. Zardushtiylarning ibodat oldidan aytiladigan niyati, so'zlari shu 3 ibora bilan boshlanadi. "Avesto" O'zbek, umuman O'rta Osiyo, Eron, Ozarbayjon xalqlarining qadim davrdagi ijtimoiy-iqtisodiy hayoti, diniy qarashlari, olam to'g'risidagi tasavvurlari, urf-odatlarini, ma'naviy madaniyatlarini o'rganishda muhim va yagona manba. "Bu nodir kitob bundan 30 asr muqaddam ikki daryo oralig'ida, mana shu zaminda umrguzaronlik qilgan ajdodlarimizning biz avlodlariga qoldirgan ma'naviy, tarixiy merosidir"[2,39-40].

O'zbekiston hukumatining tashabbusi bilan YUNESKO Bosh konferensiyasi 30-sessiyasi "Avesto" yaratilganining 2700 yilligini dunyo miqyosida nishonlash haqida qaror qabul qildi (1999-yil. noyabr). "Avesto" ning jahon madaniyati va dinlar tarixida tutgan o'rnini hisobga olgan holda hamda yuqoridagi qarordan kelib chiqib O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi maxsus qaror e'lon qilib (2000-yil 29-mart), "Avesto"ning 2700 yilligini nishonlash tadbirlarini belgiladi. Unga ko'ra 2001-yilning oktabr oyida O'zbekistonda xalqaro ilmiy konferensiya va tantanali bayram tadbirlari o'tkazildi.

"Avesto" jahon madaniyatining, jumladan, Markaziy Osiyo va Eron xalqlari tarixining qadimgi noyob yodgorligidir. Zardushtiylik e'tiqodiga amal qiluvchilarning muqaddas kitobi sifatida Yagona Tangriga topinish shu ta'limotdan boshlangan. Bu kitob tarkibi, ifoda uslubi va timsollar tizimi bilan adabiy manbalarga yaqin turadi.

"Avesto" oromiy va pahlaviy yozuvlari asosida yaratilgan maxsus alifboda dastlab to'qqiz ho'kiz terisiga yozilgan. Ilk nusxalari asosida sosoniylar (mil. avv. VII-III asr) davrida 21 kitob holida yig'ilgan, bizgacha ularning chorak qismi yetib kelgan. Tiklangan matnga "Zand" nomi bilan sharhlar bitilgan.

"Avesto" to'rt qismdan iborat:

- 1- Yasna ("Diniy marosimlar")
- 2- Yasht (ma'no jihatdan Yasnaga yaqin),
- 3- Visparad ("Barcha ilohlar haqidagi kitob")
- 4- Vendidad ("Yovuz ruhlarga qarshi qonunlar majmuasi").

"Avesto" insoniyat sivilizatsiya tarixining ilk sahifalarini tashkil etgani uchun jahon olimlarining e'tiborini tortgan. U haqda F.Nitsshe, F. Shpigel, A. Mayllet, V. Bartold, E. Bertels, Yan Ripka, O. Makovelskiy, I. Braginskiy kabi xorijiy olimlarning tadqiqotlari mavjud.

O'zbekistonda "Avesto" ni o'rganish qadimdan boshlangan. Abu Rayhon Beruniy, Abu Jafar Tabariy, Abu Baxr Narshaxiy asarlarida "Avesto" ta'limotiga va unda tilga olingan timsollarga murojaat mavjud. Hozirgi O'zbek olimlari A.Qayumov, H. Homidov, M. Is'hoqov, N. Rahmonovlarning ilmiy tadqiqot va maqolalari e'tiborli.

Hukumatimiz qarori bilan 2001-yilda “Avesto”ning 2700 yilligi nishonlandi. Bundan tashqari “Avesto”da zardushtiylikning umumbashariy ahamiyati va mohiyatidan tashqari unda O‘lkamizda ilk boshqaruv tizimining amal qilinganligi to‘g‘risida ham qimmatli ma’lumotlar uchraydi. Mamlakatni idora qilgan shaxs “Kavi” deb yuritilgan.

Oqsoqollar kengashi–“varzanapoti”, “Xanjamana”, xalq yig‘ilishi-v’yaxa deyilgan[4,55].

Tarixchilarning ma’lumotlariga qaraganda, eramizning birinchi asrida ashkoniyalar podshosi Valages Ariakid, III-asrga kelib Xusrav Parviz, Shopuri Xurmuzd davrida bu muqaddas kitob bir necha bor ko‘chirilgan. Shu sabablarga ko‘ra, keyingi vaqtlarga qadar “Avesto”ning vatani, ya’ni qaysi davlatga, xalqqa mansubligi haqida biror to‘l a ma’lumotlar berilmagan edi.

Keyingi vaqtlarda chop etilgan ilmiy-tarixiy maqolalarda Avestoning vatani Xorazmdir.

Xorazm “Avesto” ning ilk markazi kabi ma’lumotlarni uchratamiz[6].

“Muqaddas Avesto”ning 2700 yillik yubileyi shodiyonalari 3-noyabr 2001-yili ko‘hna Urganch shahrida “Avesto”ning vatanida bo‘lib o‘tdi. Bu tantanalarda O‘zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.A.Karimov qatnashib o‘zining sermazmun nutqida: “Avesto” birgina O‘zbek xalqining tarixiy ilmiy-madaniy yodgorligigina emas, balki u butun umumbashariyatning bebaho durdonasidir - deb ta’kidladilar. “Avesto”ning qancha qismdan iboratligi, umumiy mundarijasi, zardushtiylik diniy-falsafiy tizimi to‘g‘risidagi asar ekanligi haqida “Denart”da (IX asrga mansub) keltirilgan ma’lumotlarga mavjud. Bu asarda “Avesto” ning 21 nask qismdan iboratligini qayd qilinib, ularning mazmuni qisqacha bayon etiladi. “Avesto” sosoniylar davrida muqaddas hisoblangan va xalq orasida ishlatilmaydigan tilda yozib olingan. Bu tilni hatto ruhoniylar ham tushunaolmaganliklari sababli o‘sha davrning adabiy tili hisoblangan pahlaviy tiliga tarjima qilingan va uning asosiy mazmuniga keng sharhlar berilgan. Bu tarjima va sharhlar “Zend” nomi bilan ma’lum. Shu tufayli o‘tgan asrda Yevropada “Avesto” kitobi “Zend Avesto” deb noto‘g‘ri nomlangan. “Avesto” katta hajmda bo‘lganligi sababli dindorlarning kundalik faoliyatida foydalanishi uchun “Kichik Avesto” yaratilgan. “Kichik Avesto”, “Katta Avesto” dan tanlab olingan duolar to‘plamidan iborat bo‘lgan va bizgacha Avestoning juda oz qismi yetib kelgan.

XULOSA

Vendidodda jinoyatlar tasnifi. Bizning kunlarimizgacha ulardan faqat oxirgi kitob Vendidod (forscha Vendidat – “Devlarga qarshi qonun”) yetib kelgan. Zardushtiylik huquqining ushbu yodgorligi zardushtiylik dini davlat maqomini, zardushtiyalar esa davlat tomonidan qo‘l lab-quvvatlashni yo‘qotgan davrda jamoa turmushi qattiq tartibga solinganligadan dalolat beradi. Shu sababli Vendidodning ko‘plab huquqiy qoidalari Yaxve dini jamoasi alohida bo‘la boshlagan davrda tuzilgan.

REFERENCES

1. Abdurahimova N.A., Isakova M. S., Sulaymanova Z.M. Davlat muassasalari tarixi. -T.: "Sharq", 2007. –B. 9.
2. Karimov I. A. "Adolatli jamiyat sari". -T.: 1998. –B. 39-40.
3. Murtazayeva R.H. O'zbekiston tarixi. -T.: "Yangi asr avlodi", 2003. –B. 28-29.
4. Usmonov Q., Sodiqov M., Burxonova S. O'zbekiston tarixi -T.: "Iqtisod-Moliya", 2006. –B. 55.
5. Usmonov Q., Sodiqov M., Burxonova S. O'zbekiston tarixi. -T.: "Iqtisod-Moliya", 2006. –B. 46.
6. Ziyokor gazetasining 2000-yil mart, aprel, may sonlaridagi maqolalarga qarang: Tilab Maxmudov. Avesto haqida. –T.: 2000.
7. To'rayev, A. (2023). O'ZBEKLARNING CHORJO'YDAGI HAYOT YO'LLARI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 36(36).
8. To'rayev, A. (2023). БУХОРОДАГИ ТУРКМАНЛАРИНИНГ АЪАНАВИЙ ТУРАР ЖОЙЛАРИ ВА УНДАГИ ЗАМОНАВИЙ ЎЗГАРИШЛАР. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 35(35).
9. To'rayev, A. (2023). English Buxorodagi turkmanlarning ananaviy turar joylari va undagi zamonaviy ozgarishlar. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 35(35).
10. To'rayev A. BUXORO TURKMANLARI BILAN BOG 'LIQ JOY NOMLARI TAHLILI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 14. – №. 14.
11. To'Rayev A. I., Hayotov F. U. Buxoro vohasi aholisining islom dinini qabul qilishi //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 10. – С. 499-504.
12. To'Rayev A. I. BUXORO VOHASIDA YASHAB KELGAN TURKMANLAR HAYOTIDA CHORVACHILIKNING O'RNI //Scientific progress. – 2021. – Т. 2. – №. 1. – С. 1165-1170.
13. To'rayev A. А ЎҒУЗ ҚАБИЛА ВА УРУҒЛАРИНИНГ ТУРКМАН ХАЛҚИНИ ШАКЛЛАНИШИДАГИ ЎРНИ: Хорижиймақола //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 6. – №. 2.
14. Тошполатова, Ш. (2024). THE PRESENT IRANIANS. *Журнал универсальных научных исследований*, 2(5), 453-462.
15. Toshpo'latova, S. (2024). BUXORODAGI SAROYLAR. *Modern Science and Research*, 3(5), 522-529.
16. Toshpo'latova, S. (2024). O'RTA ASRLARDA OILA PEDAGOGIKASIGA OID FIKRLAR. *Modern Science and Research*, 3(12), 353-361.

17. Toshpo'latova, S., & Xudoyqulov, S. (2024). History And Ethnology Of Olot District. *Modern Science And Research*, 3(5), 148-151.
18. Toshpo'latova, S., & Jo'rayeva, M. (2024). HISTORY AND ARCHITECTURAL MONUMENTS OF JONDOR DISTRICT. *Modern Science and Research*, 3(2), 447-450.
19. Toshpo'latova, S., & Ashurova, G. (2023). THE HISTORY AND DESCRIPTION OF THE WORK OF MS ANDREYEV-" ARK BUKHARI". *Modern Science and Research*, 2(9), 404-409.
20. Toshpo'latova, S. (2023). ETHNOLOGICAL ANALYSIS OF CALENDRIAL CALCULATION AND LENGTH MEASUREMENTS OF KHUF VALLEY TAJIKS IN THE RESEARCHES OF MS ANDREYEV. *Modern Science and Research*, 2(10), 291-299.